

Ks. WAŁAW BOREK

Uniwersytet Opolski

„ŻYCIE WEWNĘTRZNE CIAŁA CHRYSYTA”

1. Narodziny koncepcji „Ciała Chrystusa”

Od momentu narodzin nowej rzeczywistości wiary zwanej chrześcijaństwem, pomimo modlitwy Jezusa, „aby wszyscy stanowili jedno, jak Ty, Ojczy, we Mnie, a Ja w Tobie, aby i oni stanowili w Nas jedno, aby świat uwierzył, żeś Ty Mnie posłał” (J 17,21), nie brakowało napięć pośród jej widzialnej części – definiowanej jako Kościół. Podstawowym źródłem pierwszych konfliktów zdaje się być pochodzenie – z różnych religii i kultur – poszczególnych członków, stanowiących nowy Organizm. Teologia pierwszych chrześcijan, zwłaszcza ta zawarta w listach św. Pawła, poszukiwała modelu, który uporządkowałby i zorganizował nowe życie, życie wiary w Boga¹. W ten sposób narodziła się, wśród grona wielu innych, koncepcja Ciała Chrystusa, obejmująca tych, którzy poprzez chrzest zostali w to ciało włączeni. Mając na uwadze pierwotnych adresatów Pawłowego dzieła i egzaminując środowisko, z którego wywodził się autor, można wskazać na dwa światy: hebrajski i grecki. To one, krzyżując się z sobą, powołały do życia nową rzeczywistość, substancjalnie różną od tych, z których się ona wyłoniła. Z jednej strony koncepcja osobowości korporacyjnej² i idea ciała w filozofii stoickiej³, z drugiej – tajemnicza teofania pod Damaszkim⁴ wraz z nową istniejąca rzeczywistość

¹ Por. J. Stępień, *Eklezjologia św. Pawła*, Poznań 1972, s. 64–67; L. Cerfaux, *Cristo nella teologia di san Paolo*, Roma 1969, s. 292.

² „Secondo quella visuale, designata oggi con l’espressione ormai tecnica «personalità corporativa», il capostipite appariva un unico soggetto di azione e di attribuzione con tutti i suoi discendenti”. (P. Dacquino, *La chiesa “corpo del Cristo”*, „Rivista biblica” 1981, 29, s. 315–330, 317. „This means that the Jewish body of Adam idea does not provide us with an exact parallel to Paul’s σώμα Χριστοῦ concept. But it is a definite analogy to Pauline usage, indeed the closest parallel which has yet been discovered”. (R. Jewett, *Paul’s Anthropological Terms. Study of Their Use in Conflict Settings*, Leiden 1971, s. 245); W. D. Davies, *Paul and Rabbinic Judaism. Some Rabbinic Elements in Pauline Theology*, London 1965³, s. 36–57.

³ Por. L. L. Welborn, *On the Discord in Corinth. I Corinthians 1–4 and Ancient Politics*, „Journal of Biblical Literature” 1987, 106, s. 85–111; C. F. D. Moule, *The Origin of Christology*, Cambridge 1977, s. 84, 85.

⁴ Por. J. Stępień, *Teologia świętego Pawła*, Warszawa 1979, s. 247. „L’apparizione su cui si basarono tutta la fede e l’apostolato di Paolo fu la rivelazione del corpo risorto di Cristo non come realtà individuale ma in quanto identico alla comunità cristiana”. (J. A. T. Robinson, *Il corpo. Uno studio sulla teologia di San Paolo*, Torino 1967, s. 120).

cią, dotyczącą eucharystii⁵, wzbudziły w Apostole Narodów potrzebę werbalizacji idei obecności wspólnoty Kościelnej zanurzonej w Chrystusa. Owo zanurzenie w Chrystusa stanowi bowiem fundamentalną charakterystykę o szczególnej wadze, gdyż wskazuje, iż jedność pomiędzy członkami Ciała Chrystusa nie jest rzeczywistością naturalną, która ma miejsce w przypadku ciała ludzkiego lub prawa ustalonego przez politycznego władcę, ale jest darem Bożej łaski. Trzeba zatem postawić pytanie: w jaki sposób Paweł przedstawia – w częściach parenetycznych swoich listów – życie wewnętrzne pomiędzy widzialnymi częściami tej nowej rzeczywistości? Punktem odniesienia może być powtarzające się wyrażenie: ἐσμεν ἀλλήλων μέλη⁶ wraz z mikrojednostkami, w których ten zwrot występuje. Uwzględniając chronologię powstawania listów, a tym samym, uwzględniając teologiczny rozwój myśli Pawłowej, należałoby poddać pod analityczną refleksję następujące perykopy: 1 Kor 12,21-26, Rz 12,3-8, Ef 4,25-5,2. Stawiając sobie za cel tego typu zadanie, należy pamiętać, aby nie popadać w pokusę zajmowania się Ciałem Chrystusa jako modelem Kościoła, lecz jako życiem wewnątrz tak zdefiniowanego modelu, tj. relacjami pomiędzy poszczególnymi jego członkami.

2. Metodologia badań

Aby móc to zrealizować, proponuję wpięrcw dokonać semantycznych uściśleń odnośnie do rozumienia pojęcia μέλος⁷. Różne analizy tekstów biblijnych, opisujących zachowanie się członków, pozwoliły mi odkryć koncepcję *fictio personae*, przynależącą do stylu greckiej retoryki, w której jest ona definiowana jako *prosopopea*⁸. Paweł, używając tej retorycznej figury, spersonifikował i obdarzył odpowiedzialnością zachowanie każdego członka stanowiącego Ciało Chrystusa. W następnej kolejności odkryłem inne figury retoryczne przez niego użyte, takie jak *antonomasia*⁹ czy *metonimia*¹⁰, którymi posługuje się w sposób bardzo od-

⁵ „È evidente che la designazione dell'elemento eucaristico come corpo di Cristo preesisteva nella liturgia. È estremamente improbabile che questa designazione in origine avesse nulla a che fare con la formula ecclesiologica del corpo di Cristo. [...] A lui preme l'unità della comunità. Coloro che mangiano insieme un solo pane, vengono uniti anche corporalmente. Questa unione corporale mediante il mangiare insieme e la partecipazione all'elemento eucaristico che per la tradizione è chiamato «corpo di Cristo», fanno sì che l'inserimento nel corpo ecclesiale di Cristo si compia nuovamente e venga confermato”. (E. Käsemann, *Prospettive paoline*, Studi Biblici 18, Brescia 1972, s. 161). Por. H. Conzelmann, *Teologia del Nuovo Testamento*, Brescia 1991, s. 343.

⁶ „jesteśmy nawzajem dla siebie członkami”.

⁷ Por. J. Horst, μέλος, [w:] *Grande Lessico del Nuovo Testamento* [dalej: GLNT], VI, 1502–1538; M. Völkelt, μέλος, [w:] *Dizionario Esegético del Nuovo Testamento* [dalej: DENT], II, 324–326.

⁸ „*Fictio personae* – (prozopopeja) jest wprowadzeniem niesobowych obiektów jako osób posiadających zdolność mowy i inne formy ludzkiego zachowania”. (H. Lausberg, *Retoryka*, § 826).

⁹ „Antonomazja jest substytucją (podstawieniem) appellatiwu lub peryfrazy w miejsce nazwy własnej. [...] Antonomazja wskazuje pewnym, jakby z zewnątrz wziętym określeniem na to, czego nie może nazwać swoją własną nazwą...”. (H. Lausberg, *Retoryka*, § 580).

¹⁰ Metonimia używa więc jakiegoś słowa w znaczeniu innego słowa, które pozostaje w rzeczywistej relacji semantycznej ze słowem użytym. (H. Lausberg, *Retoryka*, § 565).

ważny i śmiały. Autor, stosując tego typu język – sugerujący dualistyczną antropologię grecką – był w stanie wyrazić koncepcję antropologii judaistycznej w praktyce holistycznej, nadającej się do przedstawienia życia wewnętrznego człowieka, stworzonego, w swojej pełni, na obraz i podobieństwo Boga w Trójcy Świętego Jedyne¹¹. Adresaci analizowanych przeze mnie pism żyli doświadczeniem jednego ciała i byli w stanie całkowicie pojąć bezpośrednie odniesienia do sytuacji, w jakiej się znaleźli. Zmodyfikowane wyobrażenie ciała za pomocą obrazu Głowy jest więc, w tym kontekście, metaforą w służbie rzeczywistości Ciała Chrystusa¹². Relacja pomiędzy członkami często została opisana za pomocą zaimka wzajemności¹³. To spostrzeżenie stało się bodźcem do przeanalizowania kontekstów lub też głównych wątków wzajemności, w które były uwikłane członki. Wyłaniający się z tych analiz wniosek jest bardzo precyzyjny: jedynym słusznym sposobem postępowania wewnątrz Ciała Chrystusa jest wzajemność oparta na obustronnej miłości¹⁴. Wielokrotnie Apostoł Narodów wzywał do wyżej wymienionego stylu życia, nie używając bezpośrednio słowa ἀγάπη, lecz za pomocą wielu czasowników opisujących sposób życia, sugerowany przez przykazanie miłości wzajemnej. Miłość jednych względem drugich odpowiada życiodajnej limfie Ciała Chrystusa, które narodziło się po zmartwychwstaniu Jezusa. Prześledzenie napomnień zawartych w zaproponowanych przeze mnie trzech perykopach służy właśnie temu celowi. Zaimek wzajemności wraz z rzeczownikiem „członek” stanowią podstawową materię wyrażenia, użytego trzykrotnie przez św. Pawła. Używając ponadto retoryki literackiej jako kryterium dla ustalenia struktury analizowanych listów, można zaobserwować, jak ważną rolę odgrywa lokalizacja zaproponowanego przeze mnie wyrażenia. We wszystkich trzech przypadkach mamy do czynienia z kluczowym zdaniem, uwypuklającym obustronną relację członków wewnątrz Ciała Chrystusa. Nawet jeśli zmieniał się motyw, dla którego wyrażenie to zostało zastosowane, aby uwypuklić wewnętrzną konstrukcję Kościoła, Apostoł używał zawsze tej samej argumentacji, posługując się cytowanym przeze mnie powyżej wyrażeniem. W związku z powyższym wyrażenie to odnajdujemy nie w jakichś przypadkowych miejscach listu, lecz zawsze – co jest zaskakujące – w miejscach bardzo ważnych z punktu widzenia retoryki literackiej, które mają wpływ na jakość i sens całego szeroko rozumianego kontekstu. Dokładna analiza wspomnianych perykop ukazała, iż mamy do czynienia z trzema specyficznymi regulaminami, napisanymi – jeden po drugim – w różnych odstępach czasowych. Odstępy czasowe odpowiadają dacie napisania listów, w których te regulaminy się znalazły. Prawdopodobnie nikt dotychczas nie porównywał z sobą tych trzech regulaminów, natomiast uczynienie tego uświadamia, jak bardzo narastała w autorze Listu do Rzymian troska

¹¹ Por. H. D. Betz, *The Concept of the "Inner Human Being in the Anthropology of Paul"*, „New Testament Studies” 2000, 46, s. 315–341.

¹² Por. M. Adinolfi, *Le metafore greco-romane della testa e del corpo e il corpo mistico di Cristo*, *Analecta Biblica* [dalej: AnBib] 17–18, Romae 1963, s. 33–42.

¹³ Por. R. Morgenthaler, *Statistik des Neuentestamentliche Wortschatzes*, Zürich 1958, s. 70.

¹⁴ Por. H. Kramer, ἀλλήλων, [w:] DENT, s. 166, 167.

o zachowanie jedności wspólnoty. Tę jedność zachowania widział Paweł w oparciu o wzajemność relacji członków. Poczynając od metafory ciała albo raczej *metonymi* Ciała Chrystusa – szeroko przedstawionej w Pierwszym Liście do Koryntian, poprzez jej syntezę w Liście do Rzymian – dochodzi do sformułowania całości za pomocą jednego zdania, zaczerpniętego z owej metafory¹⁵. Zdanie to jednak konstytuuje podstawową, praktyczną wskazówkę dla wspólnotowego życia. Główne polecenia poszczególnych regulaminów odpowiadają Jezusowej ewangelicznej pedagogice. Chodzi bowiem o stopniowe przedstawienie narastających wymagań przykazania miłości. Do najbardziej wymagającego stopnia miłości wzajemnej, opartej o miarę zaproponowaną przez Jezusa, tj. ofiarowania życia, dochodzi się, rozpoczynając od postrzegania przykazania miłości bliźniego przez pryzmat miłości do siebie samego. Zachowywanie takiego stylu życia odpowiada obrazowi i podobieństwu życia samego Boga w Trójcy Świętej Jedynej.

Przypatrzmy się więc pokrótce poszczególnym perykopom, rozpoczynając od 1 Kor 12,21-26.

3. Relacje pomiędzy członkami Kościoła ukazane w 1 Kor 12,21-26

Nie można oczywiście pominąć historycznej sytuacji wspólnoty korynckiego Kościoła¹⁶, która borykała się z niemałymi napięciami i wewnętrznymi podziałami, spowodowanymi głównie pogańskim pochodzeniem nowych członków Kościoła, a także nadzwyczajnymi, charyzmatycznymi darami, których właściciele, chlubiąc się ich posiadaniem, zasiewali w innych kompleksy niższości. Paweł próbuje rozwiązać ich problemy m.in. w części parenetycznej, umieszczonej w rozdziałach 12–14. Analizowana przeze mnie pierwsza mikrojednostka (12,21-26) stanowi kwintesencję pierwszej argumentacyjnej prezentacji, skomponowanej w formie koncentrycznej i podzielonej na dwie części: 12,14-20 i 12,21-26¹⁷. Obydwie części definiują wspólnotę za pośrednictwem swojego zakresu semantycznego, w którym odnajdujemy silne nagromadzenie słów: „ciało” i „członek”¹⁸. Obydwa rzeczowniki odpowiadają relatywnie dwóm wyżej wymienionym częściom. Aplikując reguły, rządzące w prozopopei, możemy, w mikrojednostce o silnym natężeniu słowa „członek” (12,21-26), odnaleźć szkic scenografii dla małego spektaklu, czy też teatralnego skeczu¹⁹, którym posłużył się Paweł dla opisu życia wspólnotowego. W celu poznania całego spektaklu należałoby dokładnie przeanalizować także pierwszą scenę, skomponowaną w pierwszej części 12,14-20. Egzegeza intere-

¹⁵ Por. J. Horst, μέλος, [w:] GLNT, VI, 1532.

¹⁶ Por. A. C. Thiselton, *The First Epistle to the Corinthians*, Michigan 2000, s. 17–22.

¹⁷ Por. G. Barbaglio, *La prima lettera ai Corinzi*, Bologna 1996, s. 609–614; V. Masalles, *La profecía en la asamblea cristiana*, Roma 2001, s. 131–139.

¹⁸ σώμα 17 razy i μέλη 12 razy.

¹⁹ Por. N. Zingarelli, *Bozzetto drammatico*, VLI, Bologna 1999¹¹, s. 255. „la metafora del corpo e delle membra si articola in una specie di dibattito in cui alcune membra del corpo prendono la parola”. (R. Fabris, *Prima lettera ai Corinzi*, Milano 1999, s. 162).

sującej nas perykopy ukazuje bardzo wyraźne zdystansowanie – na płaszczyźnie językowej (terminologicznej) – od bezpośrednich problemów, jakie występowały w danym momencie w Koryncie. Wszystko po to, aby bez zbędnych emocji podjąć i przemyśleć zaproponowane rozwiązania. Zatem bardzo teoretyczna sekcja, skomponowana za pomocą dwóch scen teatralnych, została wpleciona pomiędzy dwa wykazy charyzmatów, które to wykazy każą nam myśleć o konkretnych, realnych osobach. Pomimo tych wszystkich zabiegów literacko-językowo-terminologicznych ze strony autora Pierwszego Listu do Koryntian, nie jest rzeczą trudną odkryć aluzje do realnych przeszkód, jakie miały miejsce na płaszczyźnie religijnego życia korynckiej wspólnoty. Posłużenie się metodami rządzącymi w świecie retoryki literackiej zaprowadziło mnie do odkrycia korzeni godności „członka”. Godność ta bazuje na chrzcie św. – każda osoba, włączona w Kościół poprzez chrzest, posiada tę samą godność, pochodzącą z relacji „małżeńskiej” z Chrystusem²⁰. Możemy to nazwać „odniesieniem wertykalnym”, które konstytuuje podstawowy warunek każdej relacji horyzontalnej wewnątrz Kościoła (relacji członek–członek)²¹. Jedność, stworzona przez przynależność do Chrystusa, zostaje umocniona poprzez Jego eucharystyczne Ciało²². Członki, posiadające taką godność, komponują zatem – według zamysłu Stwórcy – Ciało Chrystusa. Odkrycie prawdziwych protagonistów, przedstawionych pod osłoną metonimii w scenie teatralnej, połączone z godnością członków, pozwala zrozumieć rzeczywistość, historyczną sytuację w Koryncie, co do której odniósł się Paweł w swoim nauczaniu, dotyczącym zachowania się i relacji członków Kościoła. Autor omawianego Listu, pozostawiając pewien rodzaj regulaminu, uwypuklił ważność wzajemnego szacunku pomiędzy członkami obdarzonymi różnymi darami.

4. Relacje pomiędzy członkami Kościoła ukazane w Rz 12,3-8

Historyczna sytuacja chrześcijańskiej wspólnoty, która zawiązała się w stolicy Imperium Romanum, odnosi się do stopniowej emigracji chrześcijan, wywodzących się z różnych kultur i religii²³. Dokonując różnych poszukiwań, w celu wyjaś-

²⁰ Por. R. Fabris, *La Chiesa in Paolo*, [in:] A. Sacchi [al.], *Lettere Paoline e altre lettere*, Torino 1995, s. 611.

²¹ U. Vanni próbuje połączyć „konkretność”, tak jak ją pojmował Bultman z „relacyjnością” zdefiniowaną przez Käsemanna, tworząc w ten sposób pojęcie konkretności relacyjnej wśród członków Ciała Chrystusa. Por. tenze, *L'ebbrezza nello Spirito*, Roma 2000, s. 57; U. Vanni, *Dal "discorso della croce" all'ecclesialità*, [in:] *Problemi e prospettive di scienze bibliche*, ed. F. Fabris, Brescia 1981, s. 292; R. Bultmann, *Teologia del Nuovo Testamento*, Brescia 1985, s. 189, 190; E. Käsemann, *Prospettive paoline...*, s. 39; M. Teani, *Corporeità e risurrezione*, Roma 1994, s. 208–213.

²² *Lumen gentium* 26.

²³ „The exhortations in Rm 12,1–15,13 do not address the exact problems of the Romans, but all the situations that confront Christians in community and in the world”. (J.-N. Aletti, *Romans, International Bible Commentary* [dalej: IBC], 1600). Por. C. E. B. Cranfield, *The Epistle to the Romans 9–16*, Edinburgh 1979, s. 18–21; R. Penna, *L'apostolo Paolo. Studi di esegesi e teologia*, Milano 1991, s. 68; H. W. Bartsch, *Die historische Situation des Römerbriefes*, „Studia evangeli-

nienia, kto kryje się pod pojęciami „słabych” i „mocnych” w Liście do Rzymian²⁴, doszedłem do wniosku, iż pierwsze określenie odnosi się do judeo-chrześcijan, drugie natomiast wskazuje na chrześcijan pogańskiego pochodzenia. Opierając się na egzegezie perykopy Rz 12,3-8 zawierającej wyrażenie „jesteśmy nawzajem dla siebie członkami”, zmierzylem się z problemem ewentualnych reperkusji, spowodowanych wyżej wspomnianym kontrastem pomiędzy rzymskimi chrześcijanami. W celu lepszego zrozumienia teologicznego przesłania wyznaczonej przeze mnie mikrojednostki, jest rzeczą konieczną dokonanie rewizji bezpośredniej struktury sekcji²⁵, w której ona się znajduje. Przeprowadzone przeze mnie analizy ukazały wyjątkowo precyzyjny tok logicznego rozumowania, jakim posłużył się autor Listu do Rzymian. Paweł, rozpoczynając od podania podstawowej reguły $\mu\eta\ \acute{\upsilon}\pi\epsilon\rho\phi\rho\nu\epsilon\iota\nu\ \pi\alpha\rho'\ \delta\ \delta\epsilon\iota\ \phi\rho\nu\epsilon\iota\nu\ \acute{\alpha}\lambda\lambda\acute{\alpha}\ \phi\rho\nu\epsilon\iota\nu\ \epsilon\iota\varsigma\ \tau\omicron\ \sigma\omega\phi\rho\nu\epsilon\iota\nu$ ²⁶, stanowiącej *propositio*²⁷, ukazuje słuszność swego rozumowania za pomocą krótkiego *ratio*, w którym posługuje się modelem opartym o Ciało Chrystusa, a następnie rozwija dwutorowo swoją argumentację, odnosząc się zarówno do relacji wewnątrz wspólnoty, jak i pomiędzy wspólnotami. To właśnie *propositio* i *ratio*, rozwinięte przez *narratio*²⁸, konstytuują mikrojednostkę 12,3-8, to jest rdzeń parenetycznego dyskursu. Paweł, po podaniu wyśmienitej, podstawowej reguły wspólnotowego życia, wprowadzonej za pomocą retorycznego zabiegu zwanego *paronomasia*²⁹ (takie samo brzmienie czterech słów bazujących na jednym i tym samym czasowniku $\phi\rho\nu\epsilon\acute{\omega}$)³⁰, przedstawił wyobrażenie ciała jako miejsca, w którym wspomniana norma służy jako fundamentalny regulamin dla konkretnego funkcjonowania członków. Wszystko – według projektu Apostoła Narodów – powinno się zaczynać od zmiany mentalności. Ta zmiana powinna być tak wyrazista, aby można ją było zauważyć zarówno na płaszczyźnie relacji pomiędzy wspólnotami, jak i wewnątrz wspólnoty, w której nie brakuje braci o słabym sumieniu. Członki nie są jednak w stanie zmienić własnej mentalności, jeśli wpierv nie odkryją własnej godności. Temu celowi mają służyć trzy wskazówki pozostawione przez Pawła. Godność człowieka zależy od pierwszego podstawowego zadania powierzonego przez Boga każdemu człowiekowi – od duchowej adopcji, pozwalającej zwracać się do Boga

ca” 1968, 4, s. 282–291.

²⁴ Por. F. Watson, *The Two Roman Congregations*, [in:] *The Romans Debate*, ed. K. P. Donfried, Edinburgh 1991, s. 203–215, M. D. Given, *Paul’s True Rhetoric*, Harrisburg 2001, s. 168–171.

²⁵ Por. P. Kariuki Njiru, *Charisms and the Holy Spirit’s Activity in the Body of Christ*, Roma 2002, s. 230.

²⁶ „Nie przypisywać sobie większej ważności niż tę, którą się posiada, lecz próbować zachować zdrowy rozsądek”. Nie jest łatwo przetłumaczyć grę słów, jaka w zdaniu greckim została zawarta. Por. B. Byrne, *Romans*, Collegeville 1996, s. 368. „A noi, che siamo di un’altra lingua e abbiamo l’abitudine di leggere quasi solo mentalmente, e non soprattutto ad alta voce come gli antichi, queste sottolineature possono sembrare di scarso rilievo. Tuttavia faremmo un grosso errore, se trascurassimo tutto ciò”. (E. Borghi, *Il senso della vita*, Milano 1998, s. 72). Por. E. Peterson, *Der Brief an die Römer*, Würzburg 1997, s. 333.

²⁷ H. Lausberg, *Retoryka*, § 262.

²⁸ Tamże, § 289.

²⁹ Tamże, § 637.

³⁰ Por. S. Léglise, *L’Épître de Paul aux Romains*, Paris 2002, s. 769.

słowami „Abbà”³¹ i – ostatecznie – od chrztu św., poprzez który członki ciała zostają wszczepione w Jezusa jako życiowe środowisko. Konsekwencją nowej mentalności jest postawa życiowa. Paweł, pragnąc przywołać do porządku tych, którzy stanowią Ciało Chrystusa, zwraca się niemalże pojedynczo do każdego, aby wytłumaczyć odpowiedzialność, jaką każdy ponosi za własne czyny, realizowane wobec innych i z innymi. Ten styl życia charakteryzuje się nie tylko wzajemnością obdarowywania i otrzymywania, ale także zdolnością dzielenia się życiem. To zaś odzwierciedla wzajemność, wypływającą z wcielania w życie regulaminu obowiązującego członki kościelnego ciała. Ta komplementarna wzajemność, potrafiąca zharmonizować różne funkcje potrzebne do skonstruowania jednego ciała, została nazwana przeze mnie techniką „czynienia się jedno z drugimi”. Ciało Chrystusa nabiera większego bogactwa za pomocą darów charyzmatycznych, które – jak podstawowe arterie obiegu krwionośnego – muszą być w służbie wszystkich. Proponuje skoncentrować się w badaniach jedynie na obserwacji, w jaki sposób Paweł pragnie dopomóc rzymskim wspólnotom oraz ich członkom, aby w odpowiedni sposób wykorzystali charyzmatyczne dary w świetle *agape*, która sama, nie będąc charyzmatem, stała się kryterium do ich realizacji³². W ten oto sposób *agape* stała się pierwszym i podstawowym sposobem budowania wspólnoty kościelnej³³. Nie tylko jednak ci, którzy posiadają charyzmatyczne dary, ale każdy członek Ciała Chrystusa powinien charakteryzować się skłonnością do budowania jedności ciała, posługując się techniką „czynienia się jedno z drugimi”. W ten sposób typ budowania nie jest celem sam w sobie, ale jest dążeniem do jedności.

5. Relacje pomiędzy członkami Kościoła ukazane w Ef 4,25–5,2

Ostatnia perykopa, zawierająca interesujące nas wyrażenie, to Ef 4,25–5,2. Bazując na kompozycji leksykalnej Listu do Efezjan, można wyodrębnić dwie grupy, tworzące lokalne kościoły tamtego regionu³⁴. Pierwszą grupę, wyodręb-

³¹ Por. T. Dąbek, *Prawo ducha*, „Analecta Cracoviensia” 1994, 26, s. 183, 184.

³² Por. G. Segalla, *Kerigma e parenesi come critica alla prassi in Rz 12,1–15,13*, „Teologia” 1981, 6, s. 311. „La comunità cristiana si edifica e si sviluppa proprio attraverso l’adempimento concretizzato in vari interventi: attività profetica, di servizio, di insegnamento catechistico ed esortazione, di ordine caritativo, di carattere coordinativo intracomunitario, di genere evangelicamente filantropico. Queste azioni esprimono ciascuna le doti migliori di chi le pone in atto e sono modalità del sacrificio quotidiano di sé in Dio”. (E. B o r g h i, *Il senso della vita*, Milano 1988, s. 77).

³³ „Paolo è certamente il più esplicito e il più ricco nello svolgere un discorso non solo sulla Chiesa ma anche e in particolare sullo stretto rapporto intercorrente tra la Chiesa da una parte (meglio dovremmo dire: tra la realtà di singole, concrete comunità cristiane) e l’*agape* dall’altra”. (R. P e n n a, *L’apostolo Paolo...*, s. 575).

³⁴ „The NT Greek word *ekklēsia*, commonly translated as «church», in fact has the literal meaning of assembly. It is a word that occurs frequently in Ephesians. But unlike the usage in other Pauline writings that took place in private homes (house-churches), the *ekklēsia* of Ephesians is always a wider-than-local phenomenon. Of all Pauline works it is Ephesians that demonstrates the greatest interest in a universal Church”. (M. Y. M a c D o n a l d, *Ephesians*, IBC, 1670). Por. G. R o s s é, *Lettera agli Efesini*, Roma 2001, s. 72. „La lettera agli Efesini è stata dunque indirizzata a una o più comunità dell’Asia Minore, le quali attraversavano un periodo di crisi dovuto a influssi culturali diversi”.

nioną w tekście za pomocą zaimka „my” (pierwsza osoba liczby mnogiej), stanowili judeochrześcijanie oraz mała grupa chrześcijan pogańskiego pochodzenia (trwająca już stosunkowo długo w chrześcijaństwie)³⁵. Cała ta grupa była prawdopodobnie w mniejszości w stosunku do drugiej grupy, ujętej za pomocą zaimka „wy”, a w której skład wchodziłi głównie chrześcijanie pogańskiego pochodzenia³⁶. Niezależnie od trudności związanych z odszyfrowaniem osób czy raczej grup ukrytych pod tymi dwoma zaimkami osobowymi, należy uznać, że Kościoły Azji Mniejszej były utworzone z osób wywodzących się zarówno z judaizmu, jak i z pogaństwa. Po ustaleniu, także i w tym przypadku, historycznej panoramy pierwszych potencjalnych adresatów listu, należałoby się bliżej zapoznać z częścią egzortatywną listu, oczywiście, z uwzględnieniem jego struktury retorycznej. Rozważana mikrojednostka przynależy do *argumentatio* i posiada swoją wewnętrzną kompozycję, na którą składa się *subpropositio* ze swoim odpowiednim *probatio*³⁷. Uwzględniając tego typu strukturę, należy wyraźnie odpowiedzieć sobie, czy nasza perykopa – poprzez swój tekst – realizuje wszystkie funkcje wpływające z takiego retorycznego podziału. Mikrojednostka 4,25–5,2 przynależy do bloku tematycznego, odnoszącego się do życia ochrzczonych i stanowi pierwszą z czterech podsekcji³⁸. Fascynująca jest analiza każdego wersetu, który realizuje precyzyjnie określoną funkcję w retoryczno-literackiej strukturze i odnajduje swoje odzwierciedlenie bądź w *subpropositio* perykopy, bądź w *exordium* i *propositio* całej sekcji. Analizowana perykopa stanowi swoisty regulamin, w którym wymagania ułożone są rosnąco wraz z kolejnymi jego punktami. Ostatnim punktem jest bycie podobnym do Ojca na miarę miłości przedstawionej przez Jezusa. Wyrażenie ἐσμεν ἀλλήλων μέλη, łączące wszystkie trzy zaproponowane perykopy – w omawianym trzecim przypadku – przynależy do *subpropositio* i stanowi początek praktycznych uwag, charakteryzujących się ponadto interesującą strukturą literacką. Postawa rezygnacji z negatywnych upodobań za każdym razem jest motywowana od strony pozytywnej³⁹. Godność pojedynczego członka wskazuje na powołanie całego eklezjalnego ciała do zachowania jedności. Pomocny w realizacji tego zadania ma być wspomniany powyżej regulamin, w którym poszczególne normy mają swoje wspólnotowe odniesienia, a który poszczególne członki muszą wziąć pod uwagę, pragnąc realizować relacje wzajemności⁴⁰. Zdecydowane zaan-

(A. Sacchi, *Alle chiese dell'Asia*, [in:] *Lettere paoline e altre lettere*, ed. A. Sacchi, Torino 1995, s. 209).

³⁵ Por. K. Usami, *Somatic Comprehension of Unity*, AnBib 101, Romae 1983, s. 2; P. W. van der Horst, *Essays on the Jewish Word of Early Christianity*, Freiburg 1990, s. 160; C. E. Arnold, *Efeso*, [w:] *Dizionario di Paolo e delle sue lettere*, s. 507.

³⁶ Por. R. Penna, *La lettera agli Efesini*, Bologna 1988, s. 62; K. Usami, *Somatic Comprehension...*, s. 104; E. Best, *Lettera agli Efesini*, Brescia 2001, s. 31, 32.

³⁷ Por. S. Romanello, *Lettera agli Efesini*, Milano 2003, s. 34–36.

³⁸ Por. J.-N. Aletti, *Sain Paul Épître aux Ephésiens*, Paris 2001, s. 201; R. Penna, *La lettera agli Efesini...*, s. 175.

³⁹ Por. F. Montagnini, *Lettera agli Efesini*, Brescia 1994, s. 295.

⁴⁰ Por. J. P. Sampley, *Scripture and Tradition in the Community as Seen in Ephesians 4,25 ff*, „Studia Theologica” 1972, 2, s. 101–109.

gażowanie moralne członków stwarza dynamizm zwrotności, bazujący na prawdzie i miłości. Tych dwóch elementów nie można od siebie odseparować. Życie w prawdzie rozpoczyna się prawdą teologiczną i prowadzi do prawdy moralnej. Miłość – jako jedyna słuszna droga do przebycia w łonie Kościoła – czyni prawdę efektywną⁴¹. Aby podtrzymać życie w klimacie miłości, nie wystarczy tylko przekonanie o byciu kochanym przez Boga, ale i potrzeba precyzyjnego zachowania się, opartego na wzajemności ze strony wszystkich. Możemy bowiem zauważyć, że każdy punkt wspomnianego regulaminu odnosił się do wzajemności lub był motywowany wzajemnością, której celem stało się podtrzymywanie jedności i odzwierciedlanie życia Boga w Trójcy Świętej Jedynej. Przestrzeganie wymienionych w regulaminie norm zdaje się być gwarancją stylu życia, prowadzącego do jedności Kościoła jako owocu powołania, całkowicie zrealizowanego przez wszystkich jego członków.

6. Wnioski dla życia wewnętrznego Kościoła – aspekt horyzontalny

Na koniec nie mogą nam umknąć wnioski wypływające z zestawienia trzech perykop zaproponowanych do analiz. W omawianym projekcie badań nie należy koncentrować się na odkryciu jedności Ciała Chrystusa, ale na zachowaniu się – różniących się od siebie – jego członków, które go konstytuują. Ciało Chrystusa wyraża ideę licznych członków podporządkowanych jednej Głowie. Ta relacja jest jednak mało, a raczej w ogóle niewidzialna w życiu Kościoła i dlatego warto skoncentrować się na aspekcie horyzontalnym Jego życia. Życie wewnątrz Kościoła oparte właśnie o wymiar horyzontalny, polegający na relacjach wzajemności członków, jest wyraźnym i czytelnym świadectwem dla świata, w którym jest On umieszczony. Pluralizm członków, różnorodność posiadanych przez nich darów i talentów nie jest przeszkodą, ale bogactwem służącym wzajemności. Czytelny znak wzajemności (ukazany poprzez wyrażenie „jesteśmy nawzajem dla siebie członkami”), przy dokładnej analizie, powinien zaprowadzić do odkrycia powołania rodzącego się na chrzcie św. Postawa, jaka wypływa z tego powołania, przejawia się nie tylko we wzajemnej miłości, ale w byciu miłością jeden dla drugiego. Jedność jawi się nie tyle jako cel, lecz jako owoc i konsekwencja rozpoznania godności i dobrego jej przeżycia. Kluczowe dla naszego projektu badań wyrażenie ἐσμέν ἀλλήλων μέλη jest wyrazem postawy członka świadomego, że ma być miłością w Kościele.

„Życie wewnętrzne Ciała Chrystusa” to prowokacyjny tytuł mający za zadanie doprowadzić nie tylko do odkrycia obszernego znaczenia stojącego za kluczo-

⁴¹ „Il contenuto delle esortazioni etiche è vario, ma se si deve rinvenire un elemento preponderante, esso sembra essere l'amore comunitario. Questo, sia perché è richiamato esplicitamente in Ef 4,32–5,2, sia perché il tema dell'edificazione comunitaria è presente in molte delle motivazioni adottate dall'autore”. (S. Romanelli, *Lettera agli Efesini*, Milano 2003, s. 169).

wym wyrażeniem, ale do uzmysłowienia każdemu zadania, jakie płynie z osobistej przynależności do Kościoła.

“LA VITA INTERIORE DEL CORPO DI CRISTO”

R i a s s u n t o

“La vita interiore del corpo di Cristo” è un titolo che dovrebbe portare un lettore alla scoperta dell’aprofondito significato della Chiesa. La teologia dei primi cristiani ha cercato di trovare, soprattutto attraverso gli scritti paolini, il modello che potesse dare un assetto ed una organizzazione alla nuova vita di fede in Dio. Così è nato il concetto del corpo di Cristo comprendente coloro i quali, attraverso il battesimo, sono stati in esso incorporati. Usando la retorica letteraria l’autore cerca di scoprire il vero significato del lema membo della Chiesa. Attraverso le varie figure retoriche applicate da Paolo alle sue lettere l’autore arriva alla scoperta della frase chiave, si tratta dell’affermazione: “(ἐσμὲν) ἀλλήλων μέλη”, ripetuta poi, tre volte nelle. Per questo fatto ha scelto tre microunità 1 Cor 12,21-26, Rom 12,3-8, Ef 4,25-5,2. In queste pericope troviamo diversi ambienti e situazioni delle comunità, nelle quali Paolo Apostolo affronta i segnati problemi, spiegando le soluzioni o ammonendo perché non avvenga la divisione del corpo di Cristo. In tutti e tre i casi scelti, sembra, che Paolo usi la stessa argomentazione. Il fenomeno è evidenziato dall’espressione “(ἐσμὲν) ἀλλήλων μέλη”, che solo in questi casi viene ripetuta (1 Cor 12,25, Rom 12,5, Ef 4,25). La formula citata evidenzia il muto rapporto delle membra all’interno del corpo di Cristo. Anche se cambia il motivo per affrontare questo punto focale della costituzione interna della Chiesa, l’Apostolo usa la stessa argomentazione. Le membra costituenti il corpo di Cristo si caratterizzano per una sola dignità. Essa è la base della quale Paolo si serve per motivare l’unità e la vicendevolezza delle membra della Chiesa percepita come il corpo di Cristo.